

Litterära
spalten

Det obeskrivbara

Arturs dokument (Kunskapsförlaget, 1995) är återberättat av Artur själv, nedskrivet av hans son och utgivet under pseudonymen Rosenheim. Kallad en autentisk roman befinner sig Arturs vittnesskildring bland de mer pragmatiska. En bok om överlevnadsstrategier undan nazismen åren 1938-45. Och med respekt för sin röst och sin berättelses substans återger Artur utan stilistiska omvägar sitt liv som jude.

Som ung flyr Artur till Schweiz bara för att fly igen till Frankrike och uppleva en kort tids intensiv kärlek. Sedan blir han posterad i Nordafrika som främlingslegionär och därefter förd till Polen och Auschwitz-Birkenau, förintelselägret mer än alla andra. I Artur fanns en sång- och scenmänniska, och skådespeleriet var det som höll honom och några av hans medspelare vid liv. Även om det innebar att roa SS bödlarna betydde det varje gång ett ja till en orimligt utmanad fortsättning.

Rent och kronologiskt

Mer journalistiskt än litterärt, mer prosaiskt än känslofullt, mer tillgängligt än förtvivlande är detta ett rakt fram, rent och kronologiskt berättande. Vad begär man av livet efter upplevelser som Arturs; bara livet självt inbillar jag mig och slås än en gång av styrkan hos de människor som lyckats göra sig ett liv efter döden.

Hur är det möjligt att beskriva det obeskrivbara? När omständigheterna är så fasansfulla att orden tappar sin känsla för sans och dimension. Antingen är man tyst eller så säger man det som det var, utan att försöka säga *hur* det var; inlevelsen är upp till läsarens empati: "Många gånger säger man kanske i sitt liv att värre än så här kan det inte bli. Men så säger man inte efter att ha upplevt Auschwitz."

Underdrifter

Och Arturs historia innehåller inte fler existentiella utläggningar än situationen och nöden kräver. Ibland måste beskrivningarna av skeenden och händelser bli till verkliga underdrifter, men underdriften gör också avgrunden mer distinkt. Och så många "aldrig mer" som ryms i Arturs bok är bara omänskligt för många.

Det finns en trend som säger att det finns tillräckligt med pogram-böcker. Det är så fel. Men inte som en mänsklig plikt ska man läsa Arturs dokument och andra beskrivningar som hans, utan för att ibland påminna sig om att det faktiskt inte finns några undre gränser.

ULRIKA ÅSTRÖM

En litteraturhandbok som väcker lust att läsa

Trots att jag kan tycka att Göran Hägg emellanåt betonar författarnas berättartekniska färdigheter på bekostnad av annat som gör böcker läsvärda, är hans framställning hela tiden rolig att ta del av, skriver Johan Lundberg i sin anmälan av *Den svenska litteraturhistorien*.

Med tanke på den tilltagande specialiseringen inom humanvetenskaperna, ter det sig lika välkommet som heroiskt att Göran Hägg valt att på egen hand skriva en svensk litteraturhistoria som omspanner tiden från runskrifterna och fram till nuet. Ty säga vad man vill om dagens litteraturhistoriker, men många finns det inte som är beredda att gå utanför de egna, ofta tämligen snävt avgränsade, specialområdena.

Saklitteratur

Göran Hägg
Den svenska litteraturhistorien
W&W, 1996

Med något enstaka undantag är också efterkrigstidens svenska litteraturhistorier kollektiva skapelser, där olika forskare anlits för att skriva om det som de är experter på. Tveklöst är ett sådant förfaringsätt nödvändigt för att ge en riktigt uttömmande behandling av den överskådliga mängd av texter som utgör den svenska litteraturhistorien, vilken med tiden kommit att innefatta såväl medeltida ballader som bibelöversättningar, psalmböcker och lagtexter, såväl kryptiskt introvert 1980-talslyrik som pop-texter och kiosckdeckare.

Men även om efterkrigstidens litteraturhistoriska handböcker har odiskutabla förtjänster, saknar man ofta det helhetsperspektiv som i äldre tiders framställningar blev en följd av att hela litteraturhistorien silades genom ett temperament, vars högst subjektiva kriterier fick bli utslagsgivande för om ett verk skulle förpassas till historiens sop-tipp eller få klassikerstatus.

Hägg som smakdomare

Det är denna senare tradition som Hägg knyter an till i *Den svenska litteraturhistorien* – en nästan 700 sidor tjock volym som inte bara är rolig att läsa på grund av sitt rapa språk och sina drastiska karaktäristiker av olika författarskap. Nej, som en följd av att Hägg intar den högst otidsenliga rollen som smakdomare, så kommer hans bok att inbjuda till reflektioner över vad som gör texter läsvärda, vilka mekanismer som gör att författare marginaliseras, och vilka diktare som blivit förtjänt hyllade eller orättvist bortglömda.

När det gäller den sistnämnda kategorin lyfter Hägg fram ett flertal författare som tidigare varit folk-kära, men som delvis på grund av just sin popularitet betraktats med skepsis från akademiskt håll.

Ett exempel är Emilie Flygare-Carlén, hos vilken Hägg bland annat betonar den berättartekniska skickligheten. På samma grunder lyfts Selma Lagerlöf fram, väl att märka alltså i motsättning till Sven Delblancs omdiskuterade Lagerlöf-kapitel i *Den svenska litteraturen*, där just naiviteten och närheten till muntligt berättande ansågs vara karaktäristisk för Lagerlöf – en uppfattning som Hägg på ett lika kortfattet som övertygande sätt vederlägger genom att påvisa med vilken formmässig medvetenhet en roman som *Kejsaren av Portugal* lian är skriven.

Läsvärda förmodernister

Vid sidan av Flygare-Carlén och Lagerlöf för Hägg fram Hjalmar Söderberg och August Bondeson som de mest läsvärda förmodernistiska prosaförfattarna. Att därmed den svenska 1800-talslitteraturens två giganter, Almqvist och Strindberg, hamnar i skymundan, förklaras med hänvisning till just roman-tekniska brister.

Båda är förvisso, hävdar Hägg, stora konstnärer, båda har en virtuös språkbehandling och båda har skrivit verkliga mästerverk i andra genrer – i Almqvists fall *Songes*, i Strindbergs äktenskapsdramatiken – men ingen av dem, tycks Hägg mena, behärskade egentligen romanformen.

Som en följd av att Hägg intar den högst otidsenliga rollen som smakdomare, så kommer hans bok att inbjuda till reflektioner över vad som gör texter läsvärda.

So what? skulle man kunna invända. Finns det inte mängder av Strindbergstexter – *Inferno* för att bara ta ett exempel – som fortfarande i dag berör, och som gör det bland annat just genom författarens litet världsloa och oregerliga sätt att berätta, men också genom att texterna tematiskt gestaltar problem som berör den moderna människan på ett minst lika djupt plan som Bondesons Chroun-schough-romaner, vilka av Hägg påstås överträffa "allt vad [...] Strindberg åstadkommit i genren".

På ett liknande sätt kan man ifrågasätta Häggs kategoriska rangordning av förmodernistiska lyriker, där han sätter trion Bellman, Stagnelius och Fröding i topp (tätt följd av Lenngren, Wallin och Karlfeldt), medan givna handboks-

Oregerlig berättare. Strindberg är en stor konstnär, har en virtuös språkbehandling och har skrivit verkliga mästerverk i andra genrer, men som romanförfattare uppvisar han påtagliga tekniska brister, anser Göran Hägg.

favoriter som Stiernhielm, Dalin och Heidenstam uppfattas som närmast oläsbara.

Av dessa ter sig domen över Heidenstam – vilken innefattar personligheten i lika hög grad som författarskapet i sin helhet – enögd i överkant. När man har att göra med en på det hela taget så misskänd och under de senaste 50 åren närmast mobbad författare som Heidenstam, finns det väl egentligen inte någon anledning att fortsätta sparka.

Själv hade jag hellre sett att de otvetydigt positiva egenskaperna i författarskapet lyfts fram: skönheten i centrallryken, aktualiteten i skildringen av den moderna människans predikament i en aldrig så berättartekniskt otymlig och oenhetlig roman som *Hans Alienus*.

Ekelöf förs fram

Ser vi till 1900-talet så ifrågasätter Hägg på goda grunder marginaliseringen av författare som står i opposition till den modernistiska rörelsen, exempelvis idylliker som Österling, Siwertz och Selander. Icke desto mindre är Hägg förvånansvärt traditionell i sin syn på och värdering av den modernistiska lyriken, där Ekelöf, Martinson och Lindegren – som brukligt är – förs fram.

På prosans område däremot markeras distans till av litteraturvetare

omhuldade författare som Ahlin och Gyllensten, vilka avfärdas på ungefär samma grunder som Hägg säger sig ogilla Stiernhielm, Kellgren, Thorild och Atterbom, nämligen med hänvisning till det andra huvudkriterium som styr Hägg i bedömningen av texter: diktverkens förmåga ge en levande beskrivning av den närliggande verkligheten.

Hägg lyfter fram ett flertal författare som tidigare varit folk-kära, men som delvis på grund av just sin popularitet betraktats med skepsis från akademiskt håll.

Mer i linje med Häggs i grunden ganska klassicistiska syn på vad som konstituerar en bra text (där inte minst verkets enhetligt slutna och avrundade karaktär genomgående uppfattas som ett positivt kriterium) ligger däremot Hjalmar Bergman, Eyvind Johnson och Willy Kyrklund.

Men trots att jag kan tycka att Hägg emellanåt betonar författarnas berättartekniska färdigheter på bekostnad av annat som gör böcker läsvärda, är hans framställning hela tiden rolig att ta del av, inte minst därför att den aldrig släpper ur sikte den högst relevanta frågan om i vilken mån äldre tiders litteratur har något att säga oss i dag.

Den subjektiva infallsvinkeln blir dock alltför dominerande i avslutningsdelen, där de senaste decenniernas litteratur behandlas, och där Hägg – som om han insåg det omöjliga i att på ett rättvisande sätt skildra denna tidsperiod – nästan uteslutande ägnar sig åt att så kortfattat och kvickt som möjligt formulera beröm och elakheter om sina kolleger.

Väcker läslusten

Men innan vi nått så långt har vi dock fått ta del av en text som inte bara präglas av den för litteraturhandböcker ovanliga egenskapen att den hos läsaren föder en lust att läsa de böcker som omtalas, utan som också kännetecknas av att författaren på det begränsade utrymmet som står till buds lyckas ge anmärkningsvärt precisa beskrivningar av både enskilda författarskap och av olika litterära strömningar. Själv har jag haft anledning att jämföra Häggs kortfattade beskrivning av symbolismen med framställningar av denna rörelse i 1900-talets övriga litteraturhistorier. Med glädje kan jag konstatera att Göran Hägg på blott några få rader ger en både riktiga-re och mer uttömmande karaktäristik än vad som är fallet i andra svenska handböcker.

JOHAN LUNDBERG